Ядранская И.В.

ИВАН ЯКОВЛЕВ КАЛАВĔСЕНЧИ ВĔРЕНТЎПЕ ИЛЕМЛĔХ УЙРĂМЛĂХĔСЕМ

***Аннотаци**: статьяра И.Я. Яковлев патриархăн чăваш литературинчи пултарулăхне тишкернĕ. Унăн хайлавĕсенче вĕрентўпе илемлĕх мелĕсем çураçуллă пĕрлешсе тăнине палăртнă. Чăваш литература историйĕн аталанăвĕнче И.Я. Яковлев чăваш ача-пăча литературине никĕслекенсенчен пĕри пулса тăнă. Унăн калавĕсем асра юлакан сăнарлăхпа тата чĕлхе ансатлăхĕпе палăраççĕ. Хайлав сăнарĕсем (çынсем, чĕрчунсем, йывăç-курăксем) вĕсем – пĕчĕк вулакансене ăнланма çăмăл та çывăх персонажсем. Тĕпчевĕн паянхи кун пĕлтерĕшĕ И.Я. Яковлев хайлавĕсемпе кĕçĕн çулхи ачасене (шкул çулне çитмен е кĕçĕн класс ачисене) кăмăл-сипет тĕлĕшĕнчен аталантарас ĕçре анлă усă курма пулнипе çыхăннă. Тĕпчевĕн тĕп тĕллевĕ – çыравçăн калавĕсене тишкернĕ чухне чăваш халăх тĕнче курăмне, хайлаври вĕрентў тата илемлĕх уйрăмлăхĕсене пĕр рете лартса тĕпчемеллине кăтартасси. Çакнашкал тишкерў хайлавсен пĕлтерĕшне тарăнрах ăнланма пулăшать. Тĕпчев материалĕ статьяра Иван Яковлевăн кĕске калавĕсем тата чăваш литература тĕпчевçисен ĕçĕсем пулса тăнă. Тĕпчев юхăмĕ çакнашкал пĕтĕмлетў патне илсе çитерчĕ: Яковлев калавĕсенче халăх сăмахлăхĕ малти вырăна тухать, пĕтĕм чăваш ача-пăча литературин пĕрремĕш утăмĕ тата никĕсĕ пулса тăрать.*

***Тĕп сăмахсем:** Иван Яковлев, чăваш литератури, ача-пăча литератури, калав, вĕрентў уйрăмлăхĕ, илемлĕх мелĕ.*

Ядранская И.В.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ И ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАССКАЗОВ ИВАНА ЯКОВЛЕВА

***Аннотация**: в статье анализируется литературное творчество И.Я. Яковлева. Отмечено, что в его произведениях гармонично соединяются дидактические и эстетические особенности. В истории чувашской литературы И.Я. Яковлев стал одним из основателей чувашской детской литературы. Его рассказы отличаются яркой образностью и простотой языка.*

Content is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

Герои произведений (люди, животные, растения) – это близкие для понимания персонажи, живущие рядом с маленькими читателями. Актуальность исследования связана с тем, что произведения И.Я. Яковлева можно широко использовать в нравственном и духовном воспитании детей дошкольного и школьного младшего возраста. В связи с этим целью данной статьи стало акцентирование внимания на том, что при анализе рассказов писателя необходимо на одном уровне рассматривать чувашский национальный менталитет, дидактические и эстетические особенности. Только такой анализ способствует глубокому пониманию главной идеи произведения. Предметом исследования в данной статье выступают короткие рассказы-миниатюры Ивана Яковлева и научные исследования чувашских литературоведов. В ходе исследования были получены следующие результаты: в рассказах Яковлева значимым явлением становится фольклор, его творчество стало первым шагом и основой чувашской детской литературы.

Ключевые слова: *Иван Яковлев, чувашская литература, детская литература, рассказ, дидактические особенности, эстетические методы.*

Inessa V. Iadranskaia

DIDACTIC AND AESTHETIC FEATURES OF IVAN YAKOVLEV'S STORIES

Abstract*: the literary creativity of I.Ya. Yakovlev is analyzed in this article. It's noted that his works harmoniously combine didactic and aesthetic features. In the history of the Chuvash literature I.Ya. Yakovlev became one of the founders of the Chuvash juvenile literature. His stories are distinguished by vivid imagery and language simplicity. The heroes of the works (people, animals, plants) are characters close to understanding, living next to young readers. The relevance of the study stems from the fact that the works of I.Ya. Yakovlev can be widely used in the moral and spiritual education of preschool and primary schoolers. In this regard, the purpose of this article was to focus attention on the fact that when analyzing the writer's stories, it is necessary to consider the Chuvash national mentality, didactic and aesthetic fea-*

Содержимое доступно по лицензии Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

tures at the same level. Only such an analysis contributes to a deeper understanding of the main idea of the work. The research subject is Ivan Yakovlev's short stories-miniatures and scientific research of Chuvash literary critics. As part of the study, the following results were obtained: folklore becomes a significant phenomenon in Yakovlev's stories, his work became the first step and the basis of the Chuvash juvenile literature.

***Keywords**: Ivan Yakovlev, Chuvash literature, juvenile literature, short story, didactic features, aesthetic methods.*

Умĕн калани

Илемлĕ литература культурăра киленӳ мелĕ çеç мар, вĕрентӳ хатĕрĕ те пулса тăрать. Илемлĕ хайлав яланах вулакана пурнăçра пулса иртекен е пулса иртнĕ ĕç-пуçа сăнарласа парса пĕлтерĕшлĕ пĕтĕмлетӳсем, кăмăл-сипет суйлавне тума хистет. Илемлĕ литературăн çакнашкал уйрăмлăхне вĕренӳ ĕçĕнче анлă усă кураççĕ. Унран та ытларах, наци литератури амалана пуçланă тапхăрта вĕренӳ ĕçне тивĕçтерекен хайлавсене ятарласа çыраççĕ. Çакнашкал хайлав авторĕсем нумай чух халăха çутта кăларас тата культурине аталантарас ĕçпе çыхăннă. Вĕсен шутĕнче, сăмахран, Кузебай Герда [1] (удмурт литератури), Мухаметсалим Уметбаева [6] (пушкăрт литератури), Авксентий Юртова [3] (ирçе-мордва сăмахлăхĕ) тата Гавриил Яковлев чиркӳ çыннине [8] (çармăс литератури) асăнма пулать. Литература историйĕнче вĕсене просветитель çыравçăсем тесе ушкăнласан тĕрĕс пулать пулĕ.

Чăваш литература аталанăвĕн историйĕнче çакăн евĕр çыравçă Иван Яковлевич Яковлев пулса тăнă. Шăпах унăн пурнăçĕпе пултарулăхĕнче педагогика (шкул ĕçĕ) тата литература уйрăлми çăмхана йăваланнă: «И. Я. Яковлевăн педагогика системинче илемлĕ сăмах воспитани тĕлĕшĕнчен пĕлтерĕшлĕ вырăн йышăннă. Иван Яковлевич ача-пăча литература вулавне уйрăмах тимлĕх уйăрнă. Хăйпе пĕр вăхăтра ĕçленĕ шкул вĕрентĕвĕн теоретикĕсемпе танлаштарсан, вăл ачасене тăван чĕлхепе çырнă илемлĕ литература вулавне çырулăхпа паллашмалли пĕрремĕш мел пек çеç мар (çав вăхăтра «вырăс мар халăхсене»

Content is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

çутта кăларакансем çак шая çитнипех çырлахнă), çыннăн кăмăл-сипетне, ăстăнне, унăн илемлĕх, шухăш-туйăм тĕнчине пĕтĕмĕшле аталантармалли хатĕр пек те хакланă» [5, с. 99].

Кунта тӳрех çакна та палăртмалла: И.Я. Яковлев хăйĕн пĕтĕм пурнăçне чăваш халăхне çутта кăларас ĕçе халалланă. Илемлĕ хайлавсем çыра пуçлани те чи малтанах çакăнпа çыхăннă. Çапла 1872 çулта çапăнса тухнă чăваш букварĕн [9] иккĕмĕш кăларăмĕнче унăн 23 калавĕ кун çути курнă. Çак хайлавсене И.Я. Яковлев чăваш литератури аталанман пирки букваре кĕртме тивĕçлĕ илемлĕ хайлавсем çукран çырнă. Çавăнпа пĕрлех вĕсем чăваш илемлĕ литературинчи ача-пăча хайлавĕсен пĕрремĕш тĕслĕхĕсем пулса тăнă.

В.Я. Канюков тĕпчевçĕ палăртнă тăрăх, И.Я. Яковлев алфавичĕ çине таянса пичетленĕ вĕренӳ кĕнекисем (букварьсем) чăваш илемлĕ литературишĕн питĕ пысăк пĕлтерĕшлĕ пулса тăнă. Вĕсем профессиллĕ илемлĕ сăмахлăх аталанăвĕ тата халăхăн илемлĕх туртăмĕ çине витĕм кӳнĕ: «И. Я. Яковлев хатĕрленĕ çĕнĕ чăваш алфавичĕпе пичетленĕ пĕрремĕш кăларăм – шкул вулавĕн кĕнеки пулнă. Ăна Яковлевăн чи пĕлтерĕшлĕ ĕçĕ тесе хаклатпăр. Хăй пурăннă вăхăтра Иван Яковлевич ăна яланах лайăхлатса, çĕнетсе пынă, вăл çирĕм ытла кăларăмпа тухнă. Кĕнеке ячĕ ансат пулнă – «Чăваш букварĕ». Чăннипе вара вăл пĕлсе калăпланă воспитани кĕнеки, халăх сăмахлăхĕн, чăваш, вырăс тата Европа литературин хрестоматийĕ пулса тăнă» [5, с. 100].

Вĕрентӳ хатĕрĕ пек усă куракан хайлавсен хăйсене çеç тивĕçтерекен уйрăмлăхсем пур: вĕсем ача-пăча хайлавĕсен уйрăмлăхĕсемпе пĕрешкел. Ку хайлавсем пĕлӳллĕ тата кăсăклă çеç мар, чăн-чăн сăмах ăсталăхĕн тĕслĕхĕсем. Çавăнпа та вĕсем вулакансене таврари тĕнчен тата çынсен хушшинчи хутшăнусен мĕн пур пуянлăхне уçса параççĕ. Ачасен илемлĕх, çураçтарулăх туйăмĕсене çуратаççĕ, вĕсене пурнăçри илеме хаклама тата хăйсен курăмне йĕркелеме вĕрентеççĕ. Çакăн пирки тарăнрах эпир маларах каланăччĕ ĕнтĕ [7]. Ку тĕпчевре вара пĕтĕмĕшле Иван Яковлевич Яковлев патриархăн илемлĕ литературăри пултарулăхне пăхса тухăпăр.

Содержимое доступно по лицензии Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

Тĕпчев

Иван Яковлев хайлавĕсене тимлĕн тишкерсен вĕсем темине кура сахалтан та тăватă ушкăна пайланнине курма пулать:

1) килти чĕр чунсем («Автан», «Ĕнепе качака таки», «Хĕсĕр ĕне» тата ыт.те);

2) тискер чĕр чунсемпе кайăксем («Тилĕ тус», «Тăманапа мулкачă», «Чакак», «Икĕ йĕке хӳре» тата ыт.те);

3) çын пирки («Михала», «Вăрăмтунасемпе старик», «Сармантей» тата ыт.те);

4) мĕнле те пулин ĕç туни («Лаша шырани», «Чăлха çыхни», «Пулă сĕрни», «Утăра», «Йăлăнтарни» тата ыт.те).

Çавăн пекех кунта калавсем калăпăшĕпе пĕчĕк, чĕлхипе ансат, сюжет тĕлĕшĕнчен кăсăклă пулнине те палăртмалла. Çакă пĕтĕмпех вĕсене ача-пăча хайлавĕсен уйрăмлăхĕсемпе шайлаштарса, литературăн çак тĕсне тивĕçтерсе тăрать.

Иван Яковлев хăй калавĕсенче ачасемпе çамрăксен аталанăвĕнчи хресчен ĕçĕн пĕлтерĕшне пысăка хунă. Çавăнпа хайлавсен тĕп шухашĕ те ытларах чухне – çын ĕçре кăна хисеп тата хăй вырăнне тупать – тени тавра йĕркеленнĕ («Кулач», «Пирĕн çемье», «Утăра», «Вырмара» тата ыт. калавĕсем). Яковлев çыравçă илемлĕ литература вулавĕн пĕлтерĕшне çамрăксене малашне пурăнма тата хастар ĕçлеме хатĕрлессинче курнă. Çавăнпа та хăйĕн хайлавĕсенче вăл этем тата çут çанталăк, этем тата халăх (общество) хирĕç тăрăвĕн ыйтăвĕсене те хускатнă. Калавсенче пулса иртекен ĕç-пуç пĕр ял çыннисене («Укçа уйăрни»), темиçе халăх çыннине («Пулă сĕрни»), аслисемпе кĕçĕннисене («Йăлăнтарни») пырса тивет.

Акă Иван Яковлевăн «Автан» ятлă калавне илер: «Пирĕн пĕр пысăк хĕрлĕ автан пур. Вăл тăр кăнтăрла урапа çине хăпарать те: «Кики-рик-ку!» – тесе авăтать. Сасси аван, хӳри илемлĕ, авăна-авăна тăрать. Кикирикки пысăк, тĕклĕ уралла, качи вăрăм. Сирĕн автан çапла-и?» [2]. Ку хайлав пилĕк предложенирен çеç тăрать, сюжет аталанăвĕ кунта пачах та çук. Çав вăхăтрах автор куç умне ял

Content is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

илемĕн сăнарне – пысăк хĕрлĕ автана – питĕ ĕнентерӳллĕ кăларать. Асăннă калав чăваш ачисене çырăва вĕрентекен кĕнекере (букварьте) пичетленнине шута илсен, унăн калăпăшĕ питех те меллĕ. Калавра сăнарласа пани ачасене çывăх. Çавăнпа пĕрлех автанăн хăйне евĕрлĕхне тĕплĕн çырса пани ачасен илемлĕх туйăмне те аталантарать. Хăнăхнă, кулленхи япалара – хĕрлĕ автанра – çак кайăка ыттисенчен уйăракан паллăсене курма вĕрентет: «сасси аван», «хӳри илемлĕ, авăна-авăна тăрать», «кикирикки пысăк», «тĕклĕ уралла», «качи вăрăм».

Иван Яковлев хайлавĕсене тишкернĕ чух унăн ĕçĕ-хĕлне тата тĕнче курăмне асра тытмалла. Çапла, «И. Я. Яковлев, хăйĕн вĕрентӳ ĕçĕн никĕсне халăх педагогикин курăмĕпе мелĕсене утмăлмĕш çулсенчи халăха çутта кăларакансен шухăшĕпе мелĕсене тачă çыхăнтарса хунăскер, литература пултарулăхĕнче чи малтанах халăхăн сăнарлă сăмахне шута илнĕ. Чăваш ачисем пуçласа кĕнекесенче тăван халăх юмахĕсене, юррисене, халапĕсене, тупмалли юмахĕсемпе ваттисен сăмахĕсене вула пуçланă. Анчах та çав хайлавсем тӳррĕн куçарнă халăх сăмахлăхĕн тĕслĕхĕсем çеç мар, вĕсем халăх ăс-хакăлĕн литература тĕлĕшĕнчен пултаруллă улăштарнă тĕслĕхĕсем пулнă. Яковлев хăй çырнă оригиналлă хайлавсем те стильпе содержани енчен халăхăн ăса вĕрентекен калавĕсене çывăх. Унăн кĕнекисем ачасене тĕнче çине ĕç çыннин куçĕпе, анчах çивĕчрех пăхма, таврари пурнăça ăнланса, тиркевлĕ йышăнма вĕрентнĕ» [5, с. 102]. Тĕслĕхрен, шăпах çакнашкал уйрăмлăха çыравçăн «Кулачă», «Михала», «Çухалнă укçа тупăнни» ятлă калавĕсенче курма пулать.

Тĕслĕхе «Çухалнă укçа тупăнни» калава тишкерсе тухар-ха. Калăпăшĕпе калав пысăк мар. Акă вăл: «Пĕр çыннăн укçи çухалнă тет, вăррине ниепле тупаймаççĕ тет. Пухăнать тет пуху. Пуху пухăнса çитсен староста каларĕ тет: «Ватăсем, вут тухрĕ! Вăрă çинче çĕлĕкĕ çунать», – тесе каларĕ тет. Пĕр çын пуçĕнчи çĕлĕкне аллипе ячĕ тытрĕ тет. Вăрă çавне пĕлчĕç тет вара» [2].

Куратпăр ĕнтĕ, калава çыравçă халăх сăмахлăхĕн стиль уйрăмлăхне пăхăнса çырать. Çине-çинех, кашни предложенире, «тет» тени халăх сăмахлăхне çывăх. Паллах, содержани тĕлĕшĕнчен ку хайлав ачасемпе çын япалине ыйтмасăр илме юраманни, вăрлани ырă мар ĕç пулни пирки калаçу ирттерме вырăнлă. Анчах

Содержимое доступно по лицензии Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

чăваш тĕнчи, тавракурăмĕ, кăмăл-сипечĕ тĕлĕшĕнчен «Çухалнă укçа тупăнни» калав чăвашла пулманнине каласа хăварас килет. Пӳрт алăкне нихăçан çăрапа питĕрмен чăвашсем хушшинче вăрлани питĕ сайра тĕл пулнă. Калаври «вăрă çинче çĕлĕкĕ çунать» тени те вырăссен «на воре шапка горит» тенипе тӳр килет. Чăваш халăх сăмахлăхĕнче те çакăн евĕр каларăшсем сахал, вĕсенчен чылайăшĕ вырăс халăх сăмахлăхĕнчен куçару мелĕпе кĕнĕ.

«Михала» калавра вара чăваш тĕнче курăмне тавлашусăр кăтартнă. Çапла вулатпăр: «Манăн Михала ятлă юлташ вĕр çĕнĕ пушă яврĕ. Çав пушшипе куракана пĕрне çапатчĕ. Пĕрре çапла çисе ларакан йăмăкĕ патне пычĕ те пушшипе шарт! тутарчĕ пуçĕнчен. Йăмăкĕ йĕре пуçларĕ. Амăшĕ илтрĕ те чупса та кĕчĕ. Михаларан пушшине туртса илчĕ те хăйне çаптара пуçларĕ. «Ан тив çынна, ан тив çынна, ак сана!» – терĕ. Çапа пĕлмен пушă хăйне çаврăнса тивнĕ тесе çавăнпа каланă пулĕ» [2].

Калавăн тĕп шухăшĕ чăвашсен «çапма пĕлмен пушă хăйне çаврăнса тивнĕ» текен ваттисен сăмахĕпе тӳр килет. Автор кунта халăх кăларăшне анлăн тата ĕнентерӳллĕн кăтартаса пама тăрăшать. Чăнласах та, калавра пулса иртекен ĕç-пуç – пурнăçри лару-тару: аслă ачасем кĕçĕннисене сăлтавсăр кӳрентерни, паллах, яланах пулнă. Калав вĕçĕ вара çакнашкал хăтлану мĕн патне илсе çитерме пултарнине кăтартать – çынна çапнă пушă хăвăн çурăм тăрăх та лекме пултарать иккен.

Кунта çакна та палăртмалла: XIX ĕмĕр вĕçĕнче чăваш литературине кĕнĕ Чĕмпĕр чăваш шкулне пĕтернĕ çыравçăсем хайлав анлăшĕнче халăх сăмахлăхĕнчи ваттисен сăмахĕсемпе каларăшĕсене уçса пама тăрăшнине курма пулать. Сăмахран, çак тĕлĕшрен Игнатий Иванов (1848–1883) çыравçăн пултарулăхĕ курăмлă. Унăн «Çынна епле тăван, ху та çавна куран», «Çынна мулшăн туман, мула çыншăн тунă», «Çынна усал тăвакан хăй те усал курать», «Начар сухаланă ана çине çум пусать, начар çынна çын пусмăрлать», «Паттăрăн пуçĕ выртнă, тараканăн йĕрĕ выртнă», «Чее пул та, çынна ан мăшкăла» калавĕсем шăпах çакнашкаллисем.

Content is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

Иван Яковлев çыравçăн нумай хайлавĕ те çак туртăма пăхăнса тăрать. Вĕсен хушшинче çӳлерех пăхса тухнă «Михала» калавсăр пуçне «Çил-тăвăл» (*ват. сăм:* «Аптранă кăвакал кутăн чăмнă»), «Йăлăнтарни» (*ват. сăм:* «Çын аллинчи кукăль пысăккăн курăнать»), «Кулачă» (*ват. сăм:* «Ĕçлесе çисен çăкăр та тутлă, тăрансан пыл та йӳçĕ»), «Эпĕ ӳкĕнни» (*ват. сăм:* «Нумай пĕтĕ, сахал çитĕ, пĕрле пурăннине мĕн çитĕ»), «Шăши» (*ват. сăм:* «Пырна пула пуçна çийĕн»), «Тилĕпе тăрна» (*ват. сăм:* «Çăкăр-тăвар хире-хирĕç»), «Хĕсĕр ĕне» (*ват. сăм:* Туман тихан пилĕкне ан хуç»), «Укçа уйăрни» (*ват. сăм:* «Ахаль тăриччен кĕрĕк аркине те пулин йăвала»), «Хветĕр» (*ват. сăм:* «Ута пăхакан çуран çӳремен, ватта пăхакан выçă çӳремен») калавсене те палăртса хăвармалла.

Çакă пĕтĕмпех И. Яковлев литература пултарулăхĕнче халăх ăс-тăнĕ, унăн кăмăл пуянлăхĕпе тĕнче курăмĕ çине тайăнса ĕçленине кăтартать. Çакăн пек уйрăмлăха нумай чăваш ăсчахĕ палăртать. Сăмахран, В.Я. Канюков литература тĕпчевçи хăй ĕçĕсенче çапла çырать: «И. Я. Яковлевăн оригиналлă хайлавĕсем жанр тĕлĕшĕнчен – ăса вĕрентекен (дидактика) калавĕсем. Унăн кашни калавĕнче тенĕ пекех халăх вĕрентĕвĕ (моралĕ) пур, шăпах вăл хайлавăн тĕп шухăшĕ пулса тăрать. Тăтăшах пĕрлештерсе тăракан шухăша е урăх калава палăртма вăл уйрăм ваттисен сăмахĕпе усă курнă. Хăш-пĕр чух вара ваттисен сăмахĕнчи шухăша анлăлатса оригиналлă илемлĕ хайлав çырнă («Кулач», «Ӳкĕнӳ», «Çуркунне» тата ыт.те). Ытларах чухне çыравçă калавне пулса иртекен лару-тăру хăйех вулакана кăмăл-сипет тата халăх каларăшĕн çыхăнуллă пĕлтерĕшĕ патне илсе çитермелле йĕркеленĕ, кун пек чухне те калу вĕçĕнче усă курнă ваттисен сăмахĕсем педагогика тата илемлĕх туйăмĕ енчен пĕлтерĕшлĕ пулнă. Çак афоризмсем вара, паллах, çине-çинех ĕçе, халăхăн йышлă вăйне, этем ăс-тăнне тата пархатарлăхĕпе чыслăхне махтаççĕ» [5, с. 102]. В.Я. Канюков тĕпчевçĕ каланă тăрăх, Иван Яковлев чăваш литературине çĕнĕ жанр – ăслăлăх ăнлавĕсене уçăмлатакан миниатюра та кĕртнĕ. Çакăн евĕр хайлавсен шутне «Чакак», «Мăкăнь», «Çӳппи» калавсене кĕртмелле.

Акă унăн «Чакак» калавне пăхса тухар. Вулатпăр: «Чакак çулла вăрманта пурăнать, юр çусан яла пырать. Çулла вăрманта вăл чĕпĕ кăларать, ялтан çăмар-

Содержимое доступно по лицензии Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

та вăрласа кайса чĕпписене тăрантарать. Хĕлле, сивĕ пулсан, йывăрлăх çине ларать те: «Чак-чакак, чак-чакак», – тесе чакаклатать» [10, с. 4]. Ку калавра çыравçă вулакансене чакак ятлă кайăкăн уйрăмлăхĕсемпе паллаштарать. Кунта эпир çак кайăк яла çулла çеç кĕнине тата чĕпписене тăрантарма ял чăххисен çăмартисене вăрланине пĕлетпĕр. Апла пулсан çак кайăк çынна сăтăр кӳрекен чĕрчун шутне кĕрет.

Пĕтĕмлетӳ

И.Я. Яковлевăн литературăри ĕçĕ-хĕлĕ чăваш илемлĕ сăмахлăхĕпе çутĕç ĕçне çеç мар, пĕтĕм культурине те витĕм кӳнĕ, малалла аталанмалли çулсем уçса панă. Чăваш литературишĕн Яковлев калавĕсем ача-пăча литературине никĕслекен хайлавсем пулса тăнă [4]. Каярахри тапхăрта унăн илемлĕх туртăмĕ (вĕрентӳ уйрăмлăхĕ) тата литература опычĕ совет саманинчи нумай çыравçăн (Трубина Мархви, Илпек Микулайĕ тата ыт.те) пултарулăхĕ çине витĕм кӳнĕ. Сăмахран, Петĕр Хусанкай, Иван Ивник, Яков Ухсай поэзийĕнче сăвăлла юмах жанрĕ хăйĕн пуласлăхне тупнă. Унран та ытларах паянхи чăваш ача-пăча литературин нумай тĕсĕпе жанрĕ Яковлев пултарулăхĕнчен – унăн классикăлла педагогика тата сăмахлăх шкулĕнчен – кăкланса тухать.

Список литературы

1. Васильева О.И. «… как свет для горного растения»: Кузебай Герд о значении и задачах дошкольного воспитания удмуртских детей / О.И. Васильева, В.С. Воронцов // Ежегодник финно-угорских исследований. – 2019. – Т.13. – Вып.2. – С. 258–273.

2. Детские рассказы чувашского просветителя и педагога И.Я. Яковлева (на чувашском языке) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://vunivere.ru/work27915? ysclid=lazhyw9w48184622403 (дата обращения: 30.11. 2022).

3. Зеткина И.А. Образец воплощенной миссии / И.А. Зеткина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.info-rm.com/2021/03/01/obrazets-

Content is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

voploshchennoy-missii/?ysclid=ld18l7vq15744012024 (дата обращения: 18.01.2023).

4. История чувашской литературы XX века: коллектив. моногр. / В. Г. Родионов, Г. И. Федоров, А. Ф. Мышкина [и др.]. – в 2 ч.: Ч. 1 (1900–1955 годы). – Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 2015. – 431 с.

5. Канюков В.Я. И.Я. Яковлев и чувашская детская литература / В.Я. Канюков // Ученые записки. НИИ яз., лит., истории и экономики при Совете Министров Чуваш. АССР. – Чебоксары, 1969. – Вып. 42. – С. 99–103.

6. Кунафин Г.С. Направления и идейно-тематическое содержание творчества Мухаметсалима Уметбаева (к 175-летию со дня рождения) / Г.С. Кунафин // Проблемы востоковедения. – 2016. – №3 (73). – С. 41–46.

7. Мышкина А.Ф. Эстетическое и этическое значение художественного произведения в образовательной среде / А.Ф. Мышкина, И.В. Ядранская // Развитие образования. – 2022. – Т. 5. – №3. – С. 32–37. DOI: https://doi.org/10.31483/r-103123

8. Священник Гавриил Яковлев – просветитель марийского народа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://my.mail.ru/community/mariy_el/265FF8B1144DE168.html?ysclid=lcysmrxc96377209017 (дата обращения: 16.01. 2023)

9. Чувашские буквари XIX-XX вв. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbchr.ru/virt_azbuki/page3.htm?ysclid=lcysyk6fio407604489 (дата обращения: 16.01.2023).

10. Яковлев И.Я. Ача-пӑча калавӗсем. Детские рассказы: на чуваш. и русс. яз / И.Я. Яковлев. – Шупашкар: Чӑваш кӗнеке изд-ви, 2001. – 48 с.

References

1. Vasilyeva, O. I., & Vorontsov, V. S. (2019). "...As a light for mountain plants": Kuzebay Gerd on the meaning and problems of preschool education of Udmurt children. *Yearbook of Finno-Ugric Studies, 13*(2), 258-273.

2. *Detskie rasskazy chuvashskogo prosvetitelya i pedagoga I.Ya. Yakovleva*. (n.d.). VUnivere.ru. https://vunivere.ru/work27915? ysclid=lazhyw9w48184622403

Содержимое доступно по лицензии Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)

3. Zetkina, I. A. (2021, March 1). *Obrazec voploshchennoj missii.* Info-RM. https://www.info-rm.com/2021/03/01/obrazets-voploshchennoy-missii/?ysclid=ld18l7vq15744012024

4. Rodionov, V. G., Fedorov, G. I., & Myshkina, A. F. & others (2015). *Istoriya chuvashskoj literatury XX veka: kollektiv. monogr. v 2 ch.: Ch. 1 (1900–1955 gody).* Chuvash. kn. izd-vo.

5. Kanyukov, V. Ya. (1969). I.YA. YAkovlev i chuvashskaya detskaya literature. *Uchenye Zapiski*, 42, 99–103.

6. Kunafin, G. S. (2016). Directions and ideological and thematic content of Mukhametsalim Umetbaev's creativity (to his 175th birth anniversary). *The Problems of Oriental Studies, 3*(73)., 41–46.

7. Myshkina, A. F., & Iadranskaia, I. V. (2022). Aesthetic and ethical significance of work of art in educational environment. *Development of Education, 5*(3), 32–37. https://doi.org/10.31483/r-103123

8. *Svyashchennik Gavriil YAkovlev – prosvetitel' marijskogo naroda.* (2012, November 9). Moj Mir. https://my.mail.ru/community/mariy_el/265FF8B1144DE168.html?ysclid=lcys%20mrxc96377209017

9. *CHuvashskie bukvari XIX-XX vv.* (n.d.). National Library of the Chuvash Republic. http://www.nbchr.ru/virt_azbuki/page3.htm?ysclid=lcysyk6fio407604489

10. Yakovlev, I. Ya. (n.d.). *Acha-pacha kalavsem. Detskie rasskazy: na chuvash. i russ. yaz.* Acha-păcha kalavĕsem. Detskie rasskazy: na chuvash. i russ. yaz.

Ядранская Инесса Владимировна – директор, Центр регионального развития БУ ЧР ДПО «Чувашский республиканский институт образования», Чебоксары, Российская Федерация

Inessa V. Iadranskaia – chief, Centre for Regional Development BI of FVE Chuvash Republican Institute of Education of the Ministry of Education of Chuvashia, Cheboksary, Russian Federation.

Ядранская Инесса Владимировна – директор, ЧР «Чăваш Республикин вĕренӳ институчĕ» ХПВ БУ регион аталанăвĕ центрĕ, Шупашкар хули, Раççей Федерацийĕ.

Content is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 license (CC-BY 4.0)